

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Matěj Hora

**Migrační rozhodování Vietnamců v ČR:
„Starousedlíci“ příchozí před rokem 1989**

Bakalářská práce

Praha 2015

Autor práce: **Matěj Hora**

Vedoucí práce: **Mgr. Jitka Cirklová, PhD**

Rok obhajoby: **2015**

Bibliografický záznam

Hora, Matěj. Migrační rozhodování Vietnamců v ČR: Starousedlíci příchozí před rokem 1989. Praha, 2015. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Vedoucí práce Mgr. Jitka Cirklová PhD

Abstrakt

Tato práce zkoumá migrační motivace a možnost návratu do Vietnamu u Vietnamců, kteří přišli ještě před rokem 1989. Cílovou skupinou jsou členové tzv. "starousedlíků", kteří byli vysláni do Čech v rámci vzájemné výpomoci komunistických států do roku 1989. Zkoumám překážky návratu do Vietnamu, pro které jsou nejdůležitějším faktorem ovlivňujícím možnost opustit ČR pro Vietnamce první generace jejich dětí, které si na život v ČR zvykly. Práce sleduje dva hlavní cíle. Prvním je analyzovat možnosti návratu do Vietnamu a zejména překážky této re-migrace a druhým cílem je zjistit zda se předrevoluční starousedlíci liší od porevolučních, co se týče aktuálních migračních tendencí. Identifikoval jsem tři kategorie překážek, které předrevolučním migrantům brání návratu domů. První jsou rodinné vlivy, druhou ekonomické překážky a třetí překážky ideologické. Odlišnosti mezi starousedlíky definuji zejména v preferencích cílové destinace migrace. Předrevoluční starousedlíci by migrovali výhradně do Vietnamu. Tento závěr ale vyžaduje další výzkum.

Abstract

Main focus of this thesis is on motivations for migration and possibilities of moving back to Vietnam. Group I am focusing on are people who came before year 1989 according to the international help to developing communist countries and generally is called "old settlers". I deal with obstacles of moving home with a premise that the most important influence on possibilities of decision for not migrate have the children who are used to live in Czech Republic. This thesis follows two main goals. First I aim to analyze possibilities of re-migration and to define obstacles of moving back to Vietnam. Following goal is to find out if there are differences among "old settlers" depending on time of emigration. I identify three main problems of moving back to Vietnam. First, family influence, second, economical obstacles and third, ideological obstacles. Differences among "old settlers" are mainly in preferences where to migrate. This conclusion, however, requires further research.

Klíčová slova

Vietnamci, migrace, migrační tendence, migrační rozhodování, česko-vietnamské vztahy, rodina, starousedlíci, problémy návratu

Keywords

Vietnamese, migration, migration motivations, decision-making process, Czech-Vietnamese relations, family, homecoming problems

Rozsah práce: 69 383 znaků

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto seminární práci zpracoval samostatně a veškeré prameny a literaturu uvádím v seznamu. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne.....

.....

podpis

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval své vedoucí práce Mgr. Jitce Cirklové PhD za konzultace a vstřícný a pozitivní přístup k mé práci. Dále Mgr. Barboře Spálové PhD za přínosné komentáře a reflexi, mému informátorovi H, který je mým dlouhodobým průvodcem vietnamskou kulturou, a v neposlední řadě všem respondentům, kteří byli ochotní poskytnout rozhovor.

Obsah

Úvod.....	1
1. Základní terminologie a teoretické zarámování	2
1.1. MIGRAČNÍ TEORIE	3
1.2. V-E MODEL MIGRAČNÍCH MOTIVACÍ	4
2. Migrace do Československa a České republiky	6
2.1. VLÁDOU ORGANIZOVANÁ MIGRACE DO ROKU 1989	6
2.2. TRANSFORMACE POVAHY MIGRACE PO ROCE 1989	6
3. Návrat do Vietnamu	8
3.1. NÁVRAT PŘED ROKEM 1989	8
3.2. NÁVRAT PO ROCE 1989	10
4. Adaptace Vietnamců v Čechách a kategorizace Vietnamské komunity.....	12
4.1. DĚLENÍ VIETNAMSKÉ KOMUNITY	12
4.2. ORIENTAČNÍ DĚLENÍ PŘEDREVOLUČNÍCH MIGRANTŮ	13
4.3. POZICE STAROUSEDLÍKŮ.....	13
4.4. PROBLÉMY ADAPTACE.....	14
4.5. AKTUÁLNÍ MIGRAČNÍ A ADAPTAČNÍ TENDENCE	15
5. Metodologické ukotvení.....	17
5.1. HISTORIE A SOCIOLOGICKÁ IMAGINACE.....	17
5.2. POUŽITÉ METODY	18
5.3. RESPONDENTI	19
6. Analytická část	23
6.1. DILEMA NÁVRATU: RE-MIGRACE ČI SETRVÁNÍ.....	23
6.2. PŘEKÁŽKY NÁVRATU DO VIETNAMU.....	26
6.3. ODLIŠNOSTI PŘEDREVOLUČNÍCH MIGRANTŮ OD PRVNÍ GENERACE.....	29
Závěr	30
Abecední seznam použité literatury.....	32

Úvod

Vietnamci tvoří etnikum, které jinde v Evropě mimo Českou republiku nevytvořilo tak specifickou komunitu. To je dáno zejména vlivem mezinárodních smluv z dob vzájemné komunistické výpomoci, které pominuly roku 1989 a také následnou migrací Vietnamců do ČR v 90. letech. V této práci se nejprve budu zabývat migrací Vietnamců do Československa a transformací povahy migrace po roce 1989, a poté se zaměřím na aktuální migrační tendence předrevolučních migrantů a na překážky v návratu do Vietnamu. Nakonec se pokusím poukázat na rozdíl mezi migranty první generace a specifickou skupinou starousedlíků, kteří přišli před rokem 1989.

V práci se opírám o různé přístupy k migraci, zejména pak o teorii sítí. Migraci vnímám po vzoru Starka a Blooma, kteří vypracovali v publikaci "New economics of labor migration" teorii, která migraci vysvětluje jako propracovanou rodinnou strategii. A právě rodina hraje zásadní vliv na rozhodnutí, zda migrovat či ne. Spíše než o rozhodnutí jedince jde o rozhodnutí celé rodiny jako jednotky. Na příkladu čtyř rodin vietnamských starousedlíků se zaměřím na rozhodovací proces vedoucí k případné re-migraci. V práci se pokusím analyzovat, jaké jsou překážky pro takovýto návrat. Výzkumná otázka, kterou se snažím zodpovědět, zní: Jaké jsou překážky návratu starousedlíků do Vietnamu?

S postupem věku a postupným ekonomickým a společenským rozvojem Vietnamu mění první generace svá rozhodnutí setrvat v Čechách. Jedna čtvrtina respondentů uvedla, že by se chtěla do Vietnamu vrátit, ale celá polovina uvedla, že by chtěli reemigrovat dál na západ, zejména do Německa, Francie, Kanady či USA. V životě v ČR jim brání platové ohodnocení, rasismus a absence principu zásluhovosti. O západních zemích se domnívají, že jejich společnosti jsou založené multikulturněji a život je tam poklidnější [Freidingerová 2014: 206] Proto do práce zahrnuji i aspekt reemigrace dále na západ a proto si také kladu sekundární otázku: Existuje významný rozdíl mezi starousedlíky předrevolučními a porevolučními migranty první generace?

1. Základní terminologie a teoretické zarámování

Předmětem výzkumu této práce jsou čeští Vietnamci, tzv. Viêt xúr. Přívlastek Xu vznikl jako foneticky odvozený konec českého slova pro označení Vietnam"ců" [Vasiljev 2006: 123]. Jedná se o občany České republiky hlásící se k vietnamské národnosti nebo příslušníky vietnamské menšiny, kteří mají v České republice dlouhodobý či trvalý pobyt. V České republice žije podle sčítání lidí, domů a bytů roku 2011 přibližně 60 000 příslušníků této specifické skupiny [ČSÚ 2011]. Mezi Viêt xúr ale také počítám i ty, kteří v průběhu pobytu získali české občanství. Kategorizaci a dělení skupiny Viêt xúr nastínil například Stanislav Brouček roku 2005 v publikaci *Historie imigrace z Vietnamu do českých zemí*. Roku 2014 bylo pak navrženo nové dělení, které zohledňuje i věkovou kategorii imigrantů, tedy jednotlivé migrační generace, která může být pro dělení zásadnější než doba příchodu. Tento přístup je pouze orientační a je otevřený případným úpravám. Ruší však vliv předrevolučního způsobu institucemi organizované migrace. Obě rozdělení mají odlišné významy a obě dvě dělení mohou být pro popis skutečnosti z dnešního hlediska přínosné, zejména co se týče aktuálních migračních tendencí.

Stěžejním pojmem pro tuto práci je pak koncept *Migračního rozhodování*. Tento koncept přejímám z pojmosloví Freidingerové jako "uvažování nad odchodem, či setrváním před vlastním pohybem" [Freidingerová 2014: 27]. V práci se opírám také o pojem "starousedlíci", který označuje Vietnamce, kteří v Čechách vytvořili "komunitu" a zásadním způsobem se podílejí na adaptaci nově příchozích od 90. let až do současnosti [Freidingerová 2014: 94-96]. Konkrétní skupinou, kterou se v práci zabývám, tvoří Vietnamci, kteří do Čech přišli před rokem 1989 prostřednictvím institucionálních sítí, byli vysláni státem Vietnam za účelem získání pracovní praxe, jako export pracovní síly či na studium. V Čechách dodnes žijí, (někteří opět přišli zpět až po revoluci) a mají zde svou rodinu nebo alespoň ženu či děti.

V práci užívám pojem vietnamská komunita, kterým označuji obecně Viêt xúr, kteří mají zkušenost s předrevolučním životem v Československu. Tato "komunita" však není vnitřně soudržná, jako spíše atomizovaná na jednotlivé rodiny, které však pojí společné zájmy a určitá soudržnost. Toto pojetí vychází z vnitřní diferenciací Vietnamského etnika od Freidingerové (za svobodna Kušnirákové) [Kušniráková, Plačková, Van Anh 2013: 8]. V práci se nezaměřuji na státní příslušnost, protože ji vnímám jako redukující prvek, který vyřazuje příslušníky vietnamského etnika, kteří mají české občanství. Dalšími pojmy, které

užívám, jsou pojem re-migrace, což je opětovná migrace člověka, který již migroval. Pojem reemigrace užívám pro vyjádření znovu emigrovat, tedy nevyjadřuje návrat zpět do Vietnamu. Dalším pojmem, který užívám, je pojem transmigrace. Tímto pojmem označuji pohyb mezi dvěma zeměmi, který je pravidelný a zpravidla určený pracovními závazky, kvůli kterým se dotyčný stěhuje tam a zpět.

1.1. MIGRAČNÍ TEORIE

Mezinárodní organizace pro migraci (IOM) dělí studium migrace na osm oblastí. Těmito oblastmi jsou (1) Pracovní migrace, (2) Sjednocování rodin, (3) Migrace a bezpečnost, (4) Nelegální migrace, (5) Práva migrantů, (6) Zdraví a migrace, (7) Integrace (8) Migrace a rozvojová studia [Henig 2007]. Transmigrace jako samostatný fenomén není oddělena, a tedy spadá vždy do některé z uvedených kategorií. Přesto ji považuji za důležitý prvek, který vnímám odděleně od migračního rozhodování, ačkoli má na migraci značný vliv.

V práci vycházím z Manchesterské školy, která jak píše Henig stojí za vypracováním teorie sociálních sítí, která však již v dnešní době představuje mnoho různých přístupů a postupů práce [Henig 2007]. Co se týče vnímání sociálních sítí v této práci, inspiroji se přístupem Starka a Blooma, kteří vypracovali v publikaci "New economics of labor migration" teorii, podle které v procesu rozhodování zda migrovat hraje hlavní roli rodina jako jednotka a ne pouze jedinec, který uspokojuje své individuální tužby. Rodina je vnímána jako soudržná jednotka, která rozhoduje propracovanou strategií [Stark, Bloom 1985: 175]. Migrace se může týkat jak jednoho člena, tak případně i celé rodiny. Jako rodinná strategie pak migrace spočívá v míře relativní deprivace. Dochází ke srovnání situace rodiny s ostatními rodinami referenční skupiny, v tomto případě ostatních rodin starousedlíků, a čím větší je subjektivní míra relativní deprivace, tím spíše dojde k migraci. Relativní deprivace má na migrační rozhodování vliv především jako uspokojení ekonomické stránky života [Stark, Bloom 1985: 174].

Dalším významným aspektem ve výzkumu migrace je kritická reflexe. "Téměř ve všech stávajících migračních teoriích chybí reflexe vazeb migranta na zemi původu, a jak jsou tyto vazby udržovány. Podle Appaduraie, nová globální kulturní ekonomie nemůže být chápána v existujících termínech a modelech centrum-periferie, ani ji nelze redukovat na zjednodušené modely typu push-pull faktorů, či na volbu mezi nabídkou-poptávkou. Nic z toho v současném „turbulentním světě“ neplatí. Tyto vazby hrají důležitou roli. Skrze ně proudí manželé/manželky, dary a peníze, mají dopad na lokální rozvoj v místech

emigrace a hrají rovněž důležitou roli v mezigenerační kulturní reprodukci, což může ovlivňovat ne/integraci migrantů do hostujících společností. Právě těmito směry jsou dnes vedeny antropologické výzkumy migrace" [Henig 2007]. Appaduraiův globalizovaný pohled navrhuje zahrnutí transnacionality do přístupu k migraci. Tento pohled se jeví jako nejvhodnější, ale dle mého názoru je možné, aby paralelně koexistoval s tradičními přístupy. Nová globalizovaná povaha migrace je totiž pouze jedním z aspektů jak k migraci přistupovat a přístupy Starka a Blooma jsou i v dnešním světě rovněž relevantní.

1.2. V-E MODEL MIGRAČNÍCH MOTIVACÍ

Metoda Value-Expectancy se zakládá na požadavku hlubšího porozumění migračním tendencím a neredukuje migraci pouze na akt jedince či úzké skupiny, nebo na čistý ekonomický kalkul. Důraz je kladen na určité tematické okruhy, které ovlivňují rozhodnutí k migraci. Celkově se tato metodika zaměřuje na sedm hlavních oblastí hodnocení, které pro migranty v jejich rozhodování hrají roli, a ty se pak dělí na menší podoblasti [De Jong, Fawcett 1981: 50]. První oblastí je bohatství/blahobyt (wealth), druhou status (status), třetí pohodlí (comfort), další pak podněty (stimulation), autonomie (autonomy), přináležení (affiliation), a nakonec morálka (morality). Tyto oblasti odpovídají v psychologii obecně známé Maslowově pyramidě potřeb. Ta staví naplňování potřeb do hierarchie, kdy musí být nejprve naplněna nižší potřeba pro motivaci k naplnění vyššího stupně. Seřazena je od fyziologických potřeb přes potřebu lásky až k seberealizaci [Maslow 1943]. Freidingerová pak tyto oblasti popisuje následovně:

- Bohatství/blahobyt (wealth) - mít vysoký a stabilní příjem, jistoty ve stáří, sociální zabezpečení, základní potřeby a luxusní zboží;
- Status (status) - mít prestižní postavení, prestižní zaměstnání, moc a vliv;
- Pohodlí (comfort) - žít v příjemné komunitě, mít dostatek volného času, pohodlně bydlet;
- Podněty (stimulation) - bavit se, dělat nové věci, žít aktivní život mít možnost potkávat nové lidi;
- Autonomie (autonomy) - být ekonomicky nezávislý, svobodný v projevu a touhách, mít soukromí, být sám sebou;
- Přináležení (affiliation) - žít blízko rodiny, přátel, být součástí skupiny, mít přátele či partnera;

- Morálka (morality) - možnost vést etnostný život, mít možnost praktikovat náboženství, vystavovat děti dobrému vlivu [Freidingerová 2014: 92].

Tento model využívá Freidingerová ve svém výzkumu, přičemž kombinuje metody kvantitativního a kvalitativního výzkumu. Pro účely studie o migračních tendencích Vietnamců pak rozšířila stávající okruhy V-E modelu, jak je definovali De Jong a Fawcet o další kategorii, kategorii Životní prostředí, která podle zúčastněného pozorování hraje důležitou roli u vietnamských migračních motivací. Jako reakci na nedostatky klasického V-E modelu, které připouštějí i autoři teorie, a sice že se zaměřuje pouze na jednu skupinu v jednom bodě v čase, poupravením přetransformovala tento model v tzv. 3D V-E model. Ten spočívá ve zkoumání skupin migrantů před migrací, v emigraci a po návratu. Přidání aktuálního místa pobytu a místa uvažovaného pro migraci, a také místa ideálního, vytváří referenční rámec, vůči němuž migrant jednotlivé faktory hodnotí. Co ale klasický V-E model posouvá ještě dále je zařazení respondentů před migrací v průběhu migrace a po návratu z migrace [Freidingerová 2014: 116].

Ve své práci se budu inspirovat touto metodou, abych se mohl vyhnout otázce "Proč?", na kterou respondent mnohdy ani nemůže být schopen formulovat odpověď. Především však nemůže tazateli poskytnout komplexní odpověď, která by dostatečně popsala proces, který ovlivňuje vůli migrovat. Předmětem této práce není rozsáhlý výzkum, který by kombinoval přístupy kvantitativní i kvalitativní metodologie ani nejde o důkladné prozkoumání komplexních mechanismů migrace tak, jak je za pomoci De Jonga a Fawceta zkoumala Freidingerová. Přesto se v práci inspiřuji V-E modelem, potažmo 3D V-E modelem, který budu využívat při analýze rozhovorů. Domnívám se, že povaha migračního rozhodování k návratu je založena na jiných principech oproti migraci obecně.

2. Migrace do Československa a České republiky

V této kapitole se budu zabývat vietnamskou migrací do Čech a zlomovým bodem roku 1989, kdy došlo k vypovězení zahraničních smluv s Vietnamskou socialistickou republikou. Sleduji zde především změnu v přístupu v migraci. Vládou organizovaná migrace měla určitá specifika, která vedla k integraci a adaptaci na české prostředí a od pozdější migrace se výrazně liší.

2.1. VLÁDOU ORGANIZOVANÁ MIGRACE DO ROKU 1989

Za první kontakty mezi Československem a Vietnamem lze považovat pomoc válce zničenému Vietnamu v 50. letech. Na základě mezistátní dohody bylo v průběhu roku 1956 dopraveno několik jednotlivců a přibližně stovka sirotků do Chrastavy [Brouček 2005]. Poté došlo k zásadní proměně roku 1973, kdy při návštěvě Československa vietnamská vládní delegace otevřela otázku exportu pracovních sil, přijímání studentů a zaučování učňů zásadních pro ekonomický rozvoj Vietnamu. Všichni takto příchozí se pak navraceli zpět do Vietnamu. Studenti byli udržováni pod stálou hrozbou návratu do Vietnamu a pouze nadprůměrné výsledky jim mohly zajistit delší pobyt v Československu. Většinou šlo výhradně o mladé dospělé muže, kteří byli vysíláni na vyučení, zaškolení a praxi a následně se vraceli zpět. [ibidem].

Akademici se na problematiku Vietnamců začali zaměřovat již od 80. let. Vznikaly zejména studie o pracovních podmínkách a životě pracovníků československých podniků u nás. V tomto období vznikly důležité výzkumy jako například práce Mileny Secké, která prováděla výzkum ve středních Čechách ve velkopodniku Fruta zpracovávajícím ovoce [Secká 1987], nebo pak studie Vlasty Matějové zabývající se podmínkami pobytu Vietnamců v České republice [Matějová 1988].

2.2. TRANSFORMACE POVAHY MIGRACE PO ROCE 1989

Na změnu povahy vietnamské migrace do Čech měl vliv jak zlomový rok 1989, kdy došlo k přerušení veškerých smluv v rámci výpomoci komunistickým zemím, tak ekonomické reformy ve Vietnamu, tzv. reformy *Đổi Mới*, které začaly již v roce 1986, ale vešly oficiálně v platnost až roku 1992 [Freidingerová 2014: 30]. Přeložit by se tento název dal jako "obnova" a jde v podstatě o nastartování vietnamské národní ekonomiky umožněním

soukromého podnikání v komunistické zemi [ibidem]. Po rozpadu Sovětského bloku se přerušily styky mezi socialistickými vládami, vietnamská menšina se usídlila v Čechách a vytvořila se zde komunita Vietnamců ojedinělé velikosti a zcela unikátní ve specifičnosti minorit v Evropě. Jsme v poměru počtu Vietnamců k počtu obyvatel na třetím místě ve světě hned po sousední Kambodže a následně Kanadě [Freidingerová 2014: 59].

Postupem času se upouští od odlišování způsobu migrační cesty, tedy institucionalizované, formální, vládou organizované pobyty v Československu od rodinných migrací výhradně prostřednictvím sociálních vazeb v 90. letech. To vede ke spojení dvou skupin Vietnamců do jedné kategorie tzv. starousedlíků, která sice rozlišuje, že jde o první generaci imigrantů, která vytvořila povahu vztahů s majoritní společností, ale nezabývá se již konkrétními důvody pro migraci. V současné době nejkompexnější a nejrozsáhlejší studie Vietnamské migrace, práce Terezy Freidingerové navrhuje, že již není významné dělit starousedlíky na předrevoluční a porevoluční [Freidingerová 2014: 93-95]. Tento předpoklad však není již dále podložen, kromě argumentu, že od dob socialismu již uplynulo více než 25 let. Domnívám se, že je proto třeba zaměřit se na skupinu starousedlíků příchozích před rokem 1989, jelikož jejich motivace pro migraci mohou být značně odlišné. V 90. letech pak docházelo k další imigraci do ČR, kterou je nutné rozlišovat, přestože se může jednat stále o Vietnamce první generace.

3. Návrat do Vietnamu

V této kapitole popisují návrat do Vietnamu, který probíhal rozdílně před a po revoluci. To mělo vliv na skladbu Việt xú, ale zároveň se tímto návratem vytvořila síť Việt xú v Čechách, která je dodnes pojícím prvkem Vietnamců, kteří mají zkušenost se životem v Česku. Jedná se ale ve většině případů pouze o Vietnamce z doby před revolucí. V současné době žádní noví navrátilci již nepřibývají, což se v následující části pokusím ukázat.

3.1. NÁVRAT PŘED ROKEM 1989

Biografie Vietnamců v antropologickém dokumentárním filmu Martina Ryšavého *Kdo mě naučí púl znaku* se stala předlohou a prvotním impulsem pro hlubší prozkoumání problematiky vietnamské migrace, kterou se hodlám zabývat v této práci. Dokument se zabývá migrací (či návratem) Vietnamců do vlasti po přerušení pracovních smluv po pádu socialismu do roku 1989 a také následným životem Vietnamců, kteří se rozhodli navrátit, protože jim nebylo umožněno, aby zůstali v Československu. Tito navrátilci popisují celý svůj životní příběh, přičemž je po celou dobu kladen důraz na benefity vzájemné výpomoci mezi komunistickými státy.

Velice výrazný je podnět na samotném konci dokumentu, kdy autor poukazuje právě na fakt, že po roce 1989 veškeré studijní dohody s Vietnamem zanikly a spolupráce dvou zemí, která plodila mezikulturní přenos pozitivních zkušeností, zanikla [Ryšavý 2006]. Právě zde vzniká argument, se kterým s autorem nesouhlasím. Po roce 1989 skončila spolupráce spolu se socialistickým režimem, ale vzápětí byla spolupráce opět obnovena. Nešlo však o spolupráci s Československem, ale jen s Českou republikou. Tomu se však autor již nevěnuje. Tato zmínka v závěru tak vyvolává mylný dojem, že k obnově spolupráce již nedošlo.

Ve školním roce 2004/2005 tvořili Vietnamci 30% všech cizinců na základních školách a 2% všech cizinců na vysokých školách [CSVŠ 2008]. V současné době dostává stipendium v rámci pomoci rozvojovým zemím zhruba 760 studentů vysokých škol a 130 nových je každoročně přijímáno [ibidem]. Po roce 1989 sice došlo ke snížení poskytování stipendií pro studenty z rozvojových zemí, ale po roce 1995 se počet přijímaných studentů začal opět zvětšovat [MZV 2003: 3-4]. Počet stipendií udělených Vietnamcům v rámci programu na pomoc rozvojovým státům se ročně pohyboval mezi 1 až 5 studenty a ve

školním roce 2003/2004 byl například 8 stipendií [MZV 2003: 4]. Jedná se tedy o pokles, ale nejde o dramatické a neobnovené ukončení spolupráce, jak se může zdát podle závěru výše zmíněného dokumentárního filmu. Česká republika již rok od roku 1994 velice aktivně podporovala své vztahy s Vietnamskou socialistickou republikou (VSR) na úrovni středoškolského vzdělání a pracovních příležitostí. VSR byla, co se týče dlouhodobé rozvojové spolupráce, uznána za jednu z prioritních zemí [Kocourek 2006: 94].

Velice významným prvkem tohoto dokumentu ve vztahu k mé práci je to, jak autor zachází s žitou skutečností pamětníků. V dokumentu respondenti vytváří příběh prostřednictvím popisu prožití historických událostí. Jedná se o Vietnamce, kteří studovali v Československu, a nyní zastávají vyšší, prestižnější pracovní pozice. Zároveň jde o skupinu migrantů, kteří se bezprostředně po revoluci rozhodli vrátit do Vietnamu. Tito lidé jsou tzv. "Chrastavské děti". To, co se v dokumentu relativně obratně ukrývá a na co není kladen velký důraz, je skutečnost, že tito lidé byli poválečnými sirotky, malými dětmi bez silných rodinných sociálních vazeb. Sociální vazby a rodina obecně jsou obvykle důležité při vysvětlování migračních motivací, a mohou tedy zkreslovat celkovou myšlenku dokumentu, že vzájemná hospodářská výpomoc produkovala pozitivní výsledky, zatímco už nezmiňuje, jaká byla specifika těchto lidí. Absence rodiny je důležitým prvkem, který určuje povahu života těchto migrantů a může se výrazně lišit od ostatních migrantů, kteří jsou rodinnými vazbami ovlivňováni.

Mojí snahou je poodkrýt tyto možné aspekty, které vedly k rozhodnutí zůstat v Čechách na základě detailnějšího prozkoumání žité skutečnosti. Jak se dovídáme z jiných zdrojů, po rozpadu východního bloku probíhala kompenzace a snaha o organizovaný návrat Vietnamců z bývalé NDR [Wolf in Freidingerová 2014: 65], oproti tomu však v Československu žádný takový organizovaný odsun neprobíhal [Ryšavý 2006]. Zájemcům o trvalý pobyt byla neoficiálně poskytnuta možnost zůstat, i když dosažení oficiálního povolení mohlo být složité. Proto se právě u nás vytvořila komunita Vietnamců, která patří mezi největší na světě, pobývající mimo území svého státu [Freidingerová 2014: 59]. Dokument se prostřednictvím hloubkových rozhovorů velice podrobně zabývá Vietnamci především z řad Chrastavských dětí a Vietnamci, kteří u nás byli na studijním pobytu, a nyní ve Vietnamu zastávají vyšší pracovní pozice. Tato skupina Vietnamců byla do České republiky vysílána na studium a ne jako export pracovních sil. Jednalo se povětšinou o potomky Vietnamských funkcionářů [ibidem.: 141], vzpomínají tudíž na Česko s určitou nostalgií a mají k němu velice kladný vztah.

Zde je důležité pozastavit se nad těmito faktory. Jako překážku k návratu zpět do

Vietnamu uvádí respondenti velice často politický režim ve Vietnamu, a to se jeví jako důležitý aspekt omezující návrat. Užitím tradičních přístupů výzkumu migrace by byla celá povaha návratu Vietnamců redukována na ekonomický kalkul a politickou situaci, ale užitím V-E modelu můžeme pozorovat, že ve většině oblastí se starousedlíci cítí lépe v Čechách. Zaměřením na rodinný vliv by se mohlo podařit podkrýt aspekty, které mohou vysvětlit, proč se rodina chce vrátit do Vietnamu, přesto, že by dle V-E modelu k návratu dojít nemělo. S reformou Đôì Mói byla ve Vietnamu nastartována ekonomika a určité negativní aspekty se mohly z rozhodovacího mechanismu vytratit, zatímco jiné, jako například vznik rodiny, naopak přibyly.

3.2. NÁVRAT PO ROCE 1989

Vietnamská vláda kontrolovala migraci a návrat před rokem 1989. Po ukončení dosavadních smluv pak bylo složité vrátit se. Freidingerová ve své knize píše, že její vzorek respondentů se nedá považovat za reprezentativní v celé své šíři, zejména, co se týče navrátilců, protože zde bylo zdrojem informací zúčastněné pozorování a neformální rozhovory s přibližně 200 respondenty, které autorka sháněla pomocí metody sněhové koule, či na kulturních akcích jako je setkání bývalých zaměstnanců ČKD nebo DP. Respondenty navrátilce pro tyto neformální rozhovory tvořili zhruba z 95 procent muži, kteří do Vietnamu přišli v rozmezí od roku 1973 do 1979. Později však předkládá data z doplňujících rozhovorů, ve kterých jsou zastoupeny v mnohem větší míře ženy. Výzkumu se ale neúčastnil žádný Vietnamec, který by přišel po roce 1989. Považuji za důležité stejným způsobem zkoumat i příběhy žité skutečnosti "navrátilců" po roce 1989, pokud ovšem vůbec existují.

Pro tuto práci je důležité, že se autorka v knize nijak výrazně nevěnuje skupině Việt xú, kteří přišli do Československa již před rokem 1989 a rozhodli se zůstat, není tedy uceleně zdokumentována skupina migrantů, kteří se rozhodli setrvat v emigraci. Autorka tvrdí, jak už bylo zmíněno výše, že s odstupem času již dělení na Vietnamce podle doby jejich příchodu, které definoval Brouček, ztrácí na významu. Toto tvrzení však nepodpírá konkrétnějšími argumenty. Není tedy doloženo, že identifikace předrevoluční formy migrace ve snaze analyzovat odlišnosti od porevolučního způsobu příchodu nehraje žádnou roli.

Migrační výzkumy celkově nevěnují dostatečnou pozornost návratu domů. Samozřejmě určitou výjimku tvoří navrátilci, kteří se hromadně vraceli za dob komunismu,

nebo pak bezprostředně po tom, co došlo k rozvázání smluv mezi Československem a Vietnamskou demokratickou republikou roku 1989. S odstupem času se však nikdo nevěnuje oddalování návratu a navrátilcům, kteří se vrátili po revoluci. Freidingerová navrhuje, že návrat po revoluci je velice výjimečný a zřejmě proto právě neuchopitelný. Na tento fakt poukazují pouze některé práce zabývající se identitou migrantů a konceptem domova. Rozebírá je například Tannenbaum, Wiles nebo Parutis [Hasíková 2008: 43].

V českém prostředí vznikla práce Evy Hasíkové, která navrhuje více zkoumat re-migraci neboli návrat domů: "Většina migračních studií se zaměřuje na zkušenosti jednotlivců opouštějících svou domovskou zemi, na související ztráty, postoje k hostitelské zemi a na komplexní proces začleňování se. Přesto se zde v souvislosti s migračním procesem objevuje zajímavé téma, které je často opomíjeno a tím i málo prozkoumáno, a to téma tzv. re-migrace neboli návratu migranta domů nebo domoviny poté, co prožil nějaký čas někde jinde. Důvody pro návrat se samozřejmě mohou v mnohém lišit, a také samotná otázka očekávání jedinců, se může setkat s odlišnými odpověďmi." [Hasíková 2008: 43]

Dcera z rodiny č. 1 pak na nedostatečnou pozornost příběhů o předrevolučních Vietnamcích reaguje následovně: "*Veřejnost zajímají mladý, protože je to aktuální, ale taky proto, že lidi co tohle neprožili, tak si to neuměj představit, a někdy si i myslej, že si to vymejšlíme. Proto je pak o to menší zájem o příběhy starších generací.*"

Tannenbaum zkoumal jedince se zkušeností s migrací i s návratem domů a "v porovnání příběhů o migraci a re-migraci stejné osoby, byl právě proces re-migrace často popisován jako obtížnější zkušenost" [Tannenbaum in Hasíková 2008: 43]. Protože k dobrovolnému návratu do Vietnamu téměř nedochází, tak se ve výzkumné části zaměřím na dilema návratu jako na fenomén náročnější než samotná emigrace.

4. Adaptace Vietnamců v Čechách a kategorizace Vietnamské komunity

4.1. DĚLENÍ VIETNAMSKÉ KOMUNITY

Obvykle se Vietnamci dělí na předrevoluční a porevoluční ekonomické migranty 90. let [Brouček 2005]. Opravdu můžeme za starousedlíky považovat i migranty z 90. let, jak navrhuje Freidingerová? [Freidingerová 2014: 94] Domnívám se, že ano, otázkou ale je, zda jsou tyto dvě skupiny zcela slučitelné, nebo jestli jsou mezi nimi nějaké rozdíly. Neodlišují se právě v rozhodování, zda re-migrovat?

V knize Freidingerové jsou zastoupeni pouze porevoluční Vietnamci, a právě proto se ve své práci zaměřuji zejména na Vietnamce příchozí před rokem 1989, abych vytvořil srovnání, které objasní, zda dělení české komunity Vietnamců tak, jak jej navrhuje Freidingerová vyhovuje současné situaci lépe než předchozí podle Broučka. Cílem práce je pak porovnat migrační tendence českých Vietnamců příchozích před rokem 1989 s těmi, co přišli po roce 1989, a to ve spojitosti s rozhodnutím emigrovat zpět do své vlasti.

Pokud "starousedlíci" příchozí před rokem 1989 nezmění svá rozhodnutí a setrvají v emigraci, mezi staršími generacemi Vietnamců (ve věku od 45 výše), rozdělení na předrevoluční a porevoluční by pak na významu neztrácelo, a to i přesto, že těchto lidí bude jen ubývat. V komplexním obecném pohledu bude rozdělení podle Broučka zatím opravdu bezvýznamné, ale stále nelze upřít, že hrálo stěžejní roli při migračních tendencích v 90. letech a má podíl na současném stavu a struktuře vietnamské komunity v ČR.

Z dosavadních zdrojů se nedozvídáme nic o Vietnamcích, kteří by se rozhodli vrátit do Vietnamu po roce 1989. Mezi závěry výzkumu Freidingerové je pak zjištění, že "rodina představuje významný, ba dokonce nejdůležitější faktor limitující svobodné rozhodování. Jako hlavní důvod toho, proč se nemohou Viêt xú první generace vrátit zpět do Vietnamu uváděli respondenti právě rodinu - a to své děti, které si v Česku již zvykly a chodí zde na školy". Dalším důvodem bránícím návratu do Vietnamu je pak tamní režim [Freidingerová 2014: 206]. Pokud ale drtivá většina migrantů před rokem 1989 byli čerstvě dospělí mladí muži, kteří ještě rodinu založenou neměli, a byli naopak motivováni k návratu do Vietnamu, jak došlo u této první generace migrantů k vývoji uvažování nad návratem v průběhu času?

Freidingerová mohla rozlišovat mezi navrátilci vyslanými v rámci výpomoci mezi komunistickými zeměmi a mezi navrátilci, kteří do Čech vycestovali po revoluci. Stejně tak můžeme na dvě odlišné kategorie rozdělit Viêt xúr, kteří se dají považovat za starousedlíky a za nově přicestované porevoluční migranti. Ve své knize autorka uvádí: "Také se domnívám, že s odstupem času více jak dvou desítek let od revoluce ztrácí dělení komunity na "příchozí za socialismu" a na "příchozí během 90. let" na významu [Freidingerová 2014: 93]. Vyjadřuje tedy kritiku dosavadního rozdělení podle Broučka. Sama pak dělí skupinu na (1) skupinu starousedlíků, (2) potomky vietnamských imigrantů a na (3) nově příchozí dospělí "ekonomičtí" migranti. Říká přitom, že jde o zjednodušení, které ve skutečnosti však nevystihuje pravou strukturu vietnamské komunity v Čechách. Zde je důležité zmínit, že si uvědomuji jak veliký význam má tato studie pro mou práci, a proto práce Freidingerové bude velice často zásadním východiskem pro různé části této práce.

4.2. ORIENTAČNÍ DĚLENÍ PŘEDREVOLUČNÍCH MIGRANTŮ

Vietnamce, kteří se v Čechách usadili a obecně se dají nazvat termínem "starousedlíci" je možné dělit na předrevoluční a příchozí v 90. letech. Mezi nimi dle Freidingerové není žádný významný rozdíl. Předrevoluční migranty můžeme z jiné optiky dělit na migranty pracovní a studijní. Toto rozlišení s důrazem na poměr, kdy pracovní migranti zásadně převažovali nad studenty, se pak promítlo do pozdějšího vývoje. Ti, co se po revoluci rozhodli zůstat, pak dělím na (1) intelektuální elitu, (2) ekonomickou elitu, (3) rodiny srovnatelné s průměrnou českou domácností a (4) ekonomicky slabé rodiny. Toto je pouze orientační rozdělení a nelze ho pokládat za směrodatné. Mohu na něm ale demonstrovat odlišnou povahu starousedlíků, které pak lze hlouběji diferenciovat. Především z dokumentu Martina Ryšavého pozoruji tendenci návratu intelektuální elity, která pak ekonomicky napomáhala obnově Vietnamu. V tomto procesu sehrály zásadní roli "Chrastavské děti", které se po návratu staly odborníky v mnoha různorodých oborech, a ve svých oborech potom zaškolovali ostatní Vietnamce.

4.3. POZICE STAROUSEDLÍKŮ

Po revoluci se začal velice rychle utvářet pohled majoritní společnosti na Vietnamce jako na trhovce obchodující s levným zbožím, přičemž vysokoškolsky vzdělaná elita padla do

ústraní. Příběhy nabourávající představu Vietnamců jako uniformní skupiny trhovců začaly vyplouvat na povrch až po roce 2000, kdy za podpory Člověka v tísní roku 2004 vznikl dokument Petra Jančárka *Cizinci u nás: Vietnamci*. Zde je patrné, že právě Vietnamci přichozí před rokem 1989 nesou nemalý podíl na snaze změnit pohled majoritní společnosti na vietnamskou minoritu [Jančárek 2004]. Dalším uvolněním stereotypizování Vietnamců je pak popularizace vietnamské kuchyně a přerod v podnikání Vietnamců, zejména v Praze. Vietnamci u nás začínají podnikat ve velkém, obchody se sportovním zbožím Sportisimo, čistě Vietnamské restaurace, ale i ostatní podniky vedené či vlastněné Vietnamci jsou toho dokladem [Isifa 2009].

Jako charakteristiku starousedlíků příchozích v 90. letech uvádí Freidingerová tzv. mýtus návratu, kdy se migranti domnívali, že v zemi pobudou několik málo let a vrátí se. Tento mýtus udržoval stav provizoria a tlumil jakýkoli zájem o integraci, především pak tu jazykovou.

4.4. PROBLÉMY ADAPTACE

Problémy adaptace Vietnamců se zabýval Stanislav Brouček v publikaci *Aktuální problémy vietnamského etnika v ČR*. Věnuje se adaptaci vybraných jednotlivců a rodin, které pomocí hloubkových rozhovorů analyzuje. Adaptační strategie popisuje jako tendence k rodině a ke skupině. Vietnamci se upínají na rodinné a komunitní vazby, aby došlo k úspěšné adaptaci na život v ČR. Ve spojení s Millsovým klasickým dílem *Sociologická imaginace*, ke které se blíže dostaneme ještě v teoretické části, je pak například významné, že Vietnam v minulosti procházel dramatickými změnami z hlediska ekonomického rozvoje, který dle dostupných studií hraje stěžejní roli při rozhodování migrovat, či se navrátit. I přesto, že jsou adaptační techniky úspěšné, pozorujeme dilema návratu do domoviny.

U adaptace Vietnamců na život v ČR se projevuje jako problém právě představa brzkého návratu a tím i neochota integrace. "Výraznou složkou každodenního života Vietnamců v ČR je stav provizoria v oblasti bydlení, volného času atd. Přestože přibývá těch, kteří se rozhodli pro trvalou existenci v ČR, fenomén provizoria výrazně poznamenává jejich chování ve všech oblastech života. Jen malá část si uvědomuje šance postupnou adaptací vystoupit z marginálního prostředí do běžného života majority. "Obývají" velkoobchodní nebo maloobchodní tržnice, kde možnosti integrace jsou minimální." [Brouček 2005].

Jako zásadní v tomto díle vnímám autorův popis problematiky jinoetnických skupin a imigrace, kde upozorňuje na co dát při zkoumání pozor. Píše o formulaci problému, znalosti prostředí, časové náročnosti a práci v terénu, přesnosti a korektnosti zápisu získané faktografie, vyhodnocení a formulaci textu, věcech, které jsou zásadní pro kvalitní uchopení práce. V této práci se snažím klást důraz na předměty sociologického bádání, které však vnímám jako pojmy nadřazené předmětům zkoumání Vietnamistiky jako oboru, i když o jejich vzájemný vztah se mohou vést spory. Do veliké míry se tyto předměty zkoumání prolínají a dle osobností, jakými byl například zmíněný Mills, jsou velikou výzvou sociologů, jelikož ti nejsou zaměřeni pouze na malý segment skutečnosti [Mills 2008].

Problémy adaptace nejsou hlavním předmětem této práce, důležité je to, že k adaptaci Vietnamci využívají rodinné vazby a sociální vazby přátel. Ty se ostatně projevují jako stěžejní v mnoha aspektech života Vietnamců. Je na místě vzít v potaz také ostatní Broučkovy publikace. Držím se však výzkumu Freidingerové, jelikož ten je nejaktuálnějším a nejucelenějším shrnutím migračních tendencí, tedy obsahuje nejvíce informací z minulosti a reaguje na všechny dosud vydané publikace. Zejména však nabízí alternativu k pohledu dělení komunity z vnějšku, tak jak ji definuje Brouček. Ten vytvořil kategorizaci vietnamské komunity v Čechách (2002) [Freidingerová 2014:93], která byla následně nyní (2014) upravena Freidingerovou do podoby, která slučuje starousedlíky předrevoluční a příchozí migranty v 90. letech [ibidem].

4.5. AKTUÁLNÍ MIGRAČNÍ A ADAPTAČNÍ TENDENCE

Tato práce klade důraz na komplexní povahu migračních tendencí a právě z tohoto důvodu se opírá o nově vydanou publikaci Terezy Freidingerové (2014) *Vietnamci v Česku a ve světě*, kde autorka velice podrobně zkoumá motivace k migraci pomocí 3D V-E modelu. Jde o výjimečnou práci, která vnímá finální rozhodnutí migrovat jako rozhodnutí rodiny. Kniha je rozšířenou verzí disertační práce autorky, která tímto přináší jediný ucelený pohled v ČR na Vietnamskou migraci, na kterou byly dosud publikovány pouze výzkumy, které nejsou komplexní a nereagují dostatečně na dynamický vývoj na akademické půdě v oblasti migračních teorií. Následující zjištění o migrantech první generace jsou pro mou práci významná. S postupem věku a postupným ekonomickým a společenským rozvojem Vietnamu mění první generace svá rozhodnutí setrvat v Čechách. Jedna čtvrtina respondentů uvedla, že by se chtěla do Vietnamu vrátit, ale celá polovina uvedla, že by

chtěli reemigrovat dál na západ, zejména do Německa, Francie, Kanady či USA. V životě v ČR jim brání platové ohodnocení, rasismus a absence principu zásluhovosti. O západních zemích se domnívají, že jejich společnosti jsou založené multikulturněji a život je tam poklidnější [Freidingerová 2014: 206].

Ačkoli se autorce podařil velice komplexní výzkum o migračních a adaptačních tendencích vietnamského etnika ve spojení s Českou republikou, nevěnovala žádnou pozornost konceptu, který se například jinde ve světě velice hojně diskutuje na akademické půdě, a sice konceptu transnacionalismu. Transnacionální migrant je člověk migrující neustále mezi dvěma zeměmi, v tomto případě přímo mezi západem a orientem. Mezi skupinou Việt xúr (Vietnamců, kteří žijí v ČR) a tzv. navrátilci existuje také skupina transnacionálních migrantů, kteří opět opustili ČR, ale zároveň se nikdy nevrátili do své rodné země napořád.

Zde by se mohlo předpokládat, že transnacionálními migranty budou děti druhé generace, kteří se mohou cítit více Čechy, protože v Čechách vyrůstali, ale zároveň mají ve Vietnamu své kořeny, rodinu a příbuzné. Stejně můžeme uvažovat i o tom, že transmigranty budou spíše Vietnamci první generace, kteří mají silné pouto k Vietnamu, ve kterém vyrůstali. Freidingerová ve své knize uvádí, že pouze jeden respondent, který se účastnil výzkumu je transmigrant, dále se o něm však v knize nezmiňuje [Freidingerová 2014: 133]. Transmigranty lze totiž vnímat ve volnějším pojetí, jako lidi, kteří nemusí přímo bydlet v obou zemích,

5. Metodologické ukotvení

5.1. HISTORIE A SOCIOLOGICKÁ IMAGINACE

Ve své práci kladu důraz na orální historii, na individuální interpretaci prožité skutečnosti. Mohu zde načrtnout vztah historie s biografií, ale snad postačí argument, že i tato interpretace žité skutečnosti ať má s povahou skutečnosti jakýkoli vztah, je nedílnou součástí historie v tom nejobecnějším pojetí, tedy nelze zpochybňovat, že je popisem minulosti i to, jak individuum tuto minulost prožilo. To, že záleží na způsobu získání této informace, je samozřejmé, i když stejně tak zpochybnitelné, ale týká se pak spíše nedostatků samotné metodologie, jakou je například biografie, kterou v práci využívám já.

"Mají-li sociální vědci splnit své úkoly nebo je alespoň správně vytyčit, musí využívat historického materiálu" [Mills 2008: 158]. Takto například vyzdvihuje Mills historii, jako přímo nezbytný prvek pro správnou práci sociologa. Dává ji do pomyslného trojúhelníku s biografií a společností. Podle něho se na biografická data musí nahlížet ve spojení s historií a společností. Svým nadhledem a snahou propojit vše, co propojeno není a mělo by být, autor polemizuje nad vztahem historie a sociologie či všemi ostatními sociálními vědami.

Mills například vyzdvihuje velice trefný výrok Paula Sweezyho, že sociologie je snaha psát "přítomnost jako historii" [ibidem]. Historie je třeba využívat, aby se sociolog mohl vůbec správně ptát, spíše než aby správně odpovídal. Abychom se dostali nad pouhý popis, potřebujeme zkoumat celou dostupnou šíři sociálních struktur. V tomto ohledu můžeme autorovo stanovisko chápat jako protiargument k myšlence Freidingerové, jež považuje vliv komunismu a porevoluční demokracie za nevýznamný. Podle autorky nás od něj dělí více než 25 let, a čím větší odstup budeme mít, tím menší bude jeho vliv [Freidingerová 2014: 92].

Tento výrok samozřejmě může být pravdivý, z povahy historie, která se mění podle toho, kdo a jak popisuje události. Já však ve své práci stejně jako Mills pokládám za důležité využít "celou dostupnou šíři sociálních struktur", tedy ze všech dostupných historických období. Z hlediska mého výběru respondentů je konkrétně velice zásadní právě jejich vztah k režimu a jeho proměny v čase. Freidingerové se podařilo velice obsáhle vyjádřit to samé, sleduje však mnohem větší a rozsáhlejší problém.

5.2. POUŽITÉ METODY

"V kritice sociologické se hovoří předně o tom, že biografická metoda je pouhým doplňkem kvantitativního pozorování, způsobem jak doplnit hard-data daty jemnějšího charakteru. Toto tvrzení je zčásti nepochybně oprávněné. Biografická metoda může sociologům posloužit pro doplnění jiným způsobem získaných dat. Avšak s jejím odmítnutím, coby autonomního postupu, na němž můžeme vystavět celou studii, musíme polemizovat. Jak jsme uvedli, zapojení poznatků více disciplín do našeho výzkumu je naprosto nezbytné (multidisciplinarita – jak jsme uvedli – je jedním ze základních požadavků sociokulturní antropologie a tedy, v jejím rámci, i biografického přístupu)"

[Michal Svoboda 2007: 8]

Takto Michal Svoboda reaguje na kritiku biografické metody ze sociologické perspektivy. V současné době pozorujeme tendenci využití multidisciplinarity nejen v sociokulturní antropologii. Tato tendence je často spojovaná také s postmoderním přístupem. V turbulentním globalizovaném světě nelze zkoumat migraci v tradičním smyslu, a stejně tak je tomu i s tradičním pojetím kvantitativního výzkumu, za který považují práci Freidingerové, která dokonce sama užívá kombinaci kvalitativního a kvantitativního přístupu, multidisciplinarita tedy v její práci nechybí.

Je třeba zdůraznit, že v osobních pamětech respondent vědomě i nevědomě selektuje, co v příběhu bude, a tak dochází vždy ke zkreslení. Vyprávějící nemůže zahrnout do příběhu všechno, a tak má pokaždé třeba i stejný příběh jinou podobu [Burke 1989: 98, Ricoeur 2000: 37].

Zvolil jsem kvalitativní přístup, protože mě zajímají příčiny efektu problémů návratu. "Kvantitativní studie se obvykle táží po efektech příčin, zatímco kvalitativní po příčinách určitého efektu" [Ženka, Kofroň 2012: 28]. Studie je orientovaná na popis ale dá se zařadit mezi typ studie hypotézy generující [ibidem 59-60]. Podle rozdělení Ženky a Kofroně dochází k pokusu o vytvoření teorie ve snaze vysvětlit příčiny. V tomto rámci se dá zkoumat tzv. historie života, kdy se výzkumník zaměří například na studium sociálních skupin jako je rodina a na vztahy a aktivity v rámci ní.

V kritice biografické metody se také často poukazuje na objektivitu poznání. Nároku na Objektivitu poznání se v současnosti jak sociální antropologie, tak i historie již vzdali. Nekonstatují pravdu ale pouze verzi, u které dbáme aby byla alespoň co nejpravděpodobnější [Svoboda 2007: 9].

Postup při otevřeném kódování popisují Strauss a Cobinová. Nejprve je třeba shromáždit množství pojmů a roztrždit je do kategorií aby se pak následně daly rozpracovávat a analyticky rozvíjet [Strauss,Cobinová 1999: 42-47] Co se týče kódování, vycházím z kategorií okruhů V-E modelu, ale důraz kladu především na rodinný dialog, který považuji za stěžejní při rozhodnutí migrovat. Při kódování jsem vytvořil další kategorie migrační rozhodování a překážky v návratu. Ve výzkumné části provádím případovou studii s využitím polostrukturovaných rozhovorů s prvky biografického rozhovoru: na příkladu 4 vietnamských rodin, které uvažují o návratu do Vietnamu, se snažím o vysvětlení migračních rozhodování starousedlíků, resp. o hlubší porozumění možnosti návratu starousedlíků do vlasti a případných překážek.

Analýzou dokumentů jsem získal náhled na skupinu, ke které jsem dosud neměl přístup. Zprv jde o navrátilce, kteří žijí ve Vietnamu a zadruhé o vysokoškolsky vzdělané Vietnamce. Takto jsem zkoumal terén, abych vybral vhodné rodiny pro rozhovory. Dále jsem realizoval neformální rozhovory se čtyřmi informátory. Prvním byl transmigrant na kterého jsem sehnal kontakt přes předsedu Česko-vietnamské společnosti Marcela Wintera, dále pracovník vietnamské restaurace a dva studenti Vietnamistiky FF UK. Pomocí kontaktů od předsedy Česko-vietnamské společnosti jsem získal informace o transmigrantech, kteří mi poskytli informace o povaze života transmigrantů. Následně jsem vyhodnotil transmigraci jako samostatné téma, kterému se již v práci nemohu věnovat. Dalšími informátory byli studenti vienamistiky na FF UK, kteří poskytli informace ohledně dělení vietnamské komunity a byli schopní reflexe některých poznatků, o kterých píše Freidingerová.

5.3. RESPONDENTI

Respondenty tvoří Vietnamské rodiny, které mají alespoň jednoho rodiče, který přijel do Česka před rokem 1989, po revoluci se zde usadil/i a v současné době uvažuje/i o reemigraci či návratu do Vietnamu. V rozhovorech jsou respondenti s rodiči stále v

Čechách, informátorovi H se v průběhu výzkumu již rodiče odstěhovali do zahraničí, konkrétně do Německa. Nejčastěji byly rozhovory prováděny s potomky starousedlíků. Hlavní důvody absence přímých rozhovorů se starousedlíky byla jazyková vybavenost, kvůli které odkazovali na své děti jako na schopnější poskytnout informace.

Pro výzkum jsem zvolil kvalitativní metodologii, protože jde o individuální zkušenosti Vietnamců, které jsou specifické v každé rodině zvlášť. Respondenti pro tuto práci byli vybíráni metodou sněhové koule. Přes inzeráty na sociálních sítích Vietnamců v Čechách, přes přátele a spolužáky, kteří znají Vietnamce, a přes předsedu Česko-vietnamské společnosti jsem získal celkem čtyři rodiny, s jejímiž členy jsem rozhovor realizoval. V postupu při výběru rodin jsem se opíral o informátora H, jehož rodinu jsem do výzkumu pro srovnání zařadil také. Od něj a přes neformální síť přátel a spolužáků jsem získal kontakty na rodiny, které byly zastoupeny v rozličné struktuře, 1 rodina, kde oba rodiče přišli před revolucí, a 2 rodiny, kde pouze jeden člen přišel před revolucí a ostatní přicestovali v 90. letech a 1 pro srovnání, kde oba rodiče přišli hned na počátku 90. let. Během sběru dat jsem užíval polostrukturovaných rozhovorů, abych pokryl témata V-E modelu ale zároveň ponechal dostatek prostoru pro specifickou situaci každé rodiny. Po rozhovoru jsem u všech případů reflektoval sbíraná data a opakovaně se doptával na informace, které jsem postupem sběru dat vyhodnocoval jako důležité. Často se jednalo o kulturní specifika jako je náboženské vyznání rodiny apod. Rozhovory jsem nahrával a následně přepisoval a nejprve je kódoval podle oblastí V-E modelu a specificky se přitom zaměřil na oblasti, kde docházelo k projevům svobodné vůle migrovat a řešení problémů pro návrat. Respondenti byli informováni o způsobu užití sesbíraných dat a o anonymizování jejich jmen. Pro tento účel jsem jednoduše označil respondenta náhodným písmenem, abych zajistil co největší anonymitu. Všechny rozhovory jsem uskutečnil od listopadu 2014 do února 2015 na veřejných místech, konkrétně se jednalo o jednu kavárnu a jednu vietnamskou restauraci v centru Prahy.

Reflexe a odklon od projektu práce

Tématem vietnamské migrace a Vietnamců obecně se zabývám zhruba čtyři roky a po celou tuto dobu se opírám o poznatky, které mi dodnes poskytuje informátor H. Zejména mi pomáhá otevírat dveře do Vietnamské gastronomie, skrze kterou se mi daří získat důvěru ostatních Vietnamců. Je to společné téma, na kterém mohu ukázat svůj upřímný

zájem o Vietnamce a vyjádřit tak úctu k tradicím. H. je pro mě velice konstruktivním průvodcem v otázkách Vietnamské kultury a skrze něj jsem dlouhodobě informován o vietnamských tradicích. Nesčetněkrát jsem s ním navštívil centrum Sapa v Praze - Libuši, kde jsem se účastnil i vietnamské svatby, učil jsem se od něj o tradičních jídlech ve všech souvislostech, které pak výrazně rozšiřovali mou znalost Vietnamské kultury.

V práci jsem se chtěl původně zaměřit na starousedlíky, kteří jsou vysokoškolsky vzdělaní a rozhodli se zůstat po revoluci v Česku. Setkal jsem se ale s problémem shánění respondentů, kteří patřili ke starší generaci a ke kterým jsem neměl otevřenou cestu. Vietnamci jsou uzavřená komunita obecně a setkal jsem se s velice specifickým přístupem, který si vysvětluji souvislostí s pracovní pozicí takovýchto Vietnamců. Jsou velice zaneprázdněni a u lidí, které by se dalo označit za ekonomické elity, jsem se setkal s neochotou věnovat čas rozsáhlejšímu rozhovoru. K setkání s jedním respondentem vůbec nedošlo, ačkoli respondent schůzku přislíbil, u jiného vyvstal problém, že byl na delší dobu na návštěvě Vietnamu. Obecně se mi nepodařilo získat přístup k vysokoškolsky vzdělaným starousedlíkům a tak jsem výzkum rozšířil na celou skupinu předrevolučních migrantů. V souvislosti s tím také došlo k upravení celého tématu práce. Na problematice vysokoškolsky vzdělaných Vietnamců mě zajímalo, jak se podíleli na tvorbě vietnamské komunity po roce 1989 zejména z důvodu, že se nevrátili zpět jako drtivá většina studijně vyslaných Vietnamců. Vysokoškolsky vzdělaní migranti z Vietnamu do ČR více méně nepřicházeli a tak se můj zájem ubral k výzkumu migrace a otázce návratu do Vietnamu.

Rodina č. 1 - Rodina, kdy otec s dcerou přijeli po revoluci (88 a 92)

Respondentka D.

Matka přijela do Čech roku 1988, otec přijel roku 1992 s dcerou za účelem spojení rodiny. Nyní rodina bydlí v Hostinném (oblast Trutnova). Otec vyjadřuje stesk po Vietnamu, po rodině, kterou nemají možnost navštěvovat, a rád by se do Vietnamu vrátil, ale matka chce zůstat v Čechách. Dcera pracuje v Praze, byla narozena ve Vietnamu roku 1986, do Čech přijela roku 1992 a začala zde chodit do české školky. Po studiu střední odborné školy ekonomického zaměření s maturitou začala pracovat v účetnictví a příležitostně vypomáhá s tlumočením do vietnamštiny.

Rodina č. 2 - Oba rodiče přišli před revolucí

Respondent Q.

Oba rodiče přišli do Čech roku 1987 a po revoluci se jim podařilo vycestovat do Německa.

Po třech letech se vrátili zpět do Česka. Syn je student architektury v Praze, narodil se roku 1989 v Německu. Do Čech přišel s rodiči ve 3 letech. Nyní rodina žije v Liberci.

Rodina č. 3 - Rodina, kde je pouze otec předrevoluční (86)

Respondentka M.

Případ vietnamských disidentů. Otec je aktivním členem skupiny Van Lang, novinářského uskupení informujícím o situaci ve Vietnamu. Matka žije v Praze a pracuje ve vietnamské restauraci. V 90. letech se snažili o návrat do Vietnamu, neúspěšně. Požádali o české občanství a narodila se jim dcera. Později se v ČR narodil syn. Dcera nyní ještě studuje a syn také, oba v Praze.

Rodina č. 4 - Oba rodiče přišli začátkem 90. let

Respondent H.

Tuto rodinu jsem do výzkumu zařadil zejména proto, že informátor H byl nejdůležitější pro shánění rodin předrevolučních, sám ale patří mezi příklady úspěšné reemigrace rodiny na západ. Jde ale pouze o srovnávací rodinu, která poskytuje pouze doplnění. Do práce je zařazena jako argument, že migraci bychom měli vnímat jako rozhodnutí rodiny, ne čistě individua.

Přišli jako rodina i se synem přes známé v roce 1993. Otec se pak pracovně přesunul do Holandska a od roku 2008 tam delší dobu bydlel, a roku 2013 začal pracovat v Německu, kam se za ním na podzim roku 2014 přestěhovala matka z rodiny. Syn studuje v Praze, narozen byl ve Vietnamu roku 1990. V současné době má vážný dlouhodobý vztah s Francouzskou a necítí se ukotven v ČR. Matka s otcem bydleli nejprve v Liberci, pak v rodinném domě, kde dříve bydleli všichni spolu, zůstala pouze matka. Se synem se vídala pouze o víkendech, protože H. začal studovat v Praze.

6. Analytická část

6.1. DILEMA NÁVRATU: RE-MIGRACE ČI SETRVÁNÍ

V části analýzy migračního rozhodování jsem se snažil užít V-E model, který se však projevil, jako nepoužitelný. Ve všech kategoriích, které jsem srovnával, jsem došel ke zjištění, že život v ČR vnímají respondenti jako přívětivější, než ve Vietnamu. Jedinou oblastí, která hrála významnou roli, byla oblast přináležení, která působila ambivalentně. Rodiny chtějí žít pohromadě, což vede k rozhodnutí setrvat, ale zároveň nejvýraznější motivací k návratu jsou příbuzní ve Vietnamu, zejména rodiče starousedlíků. S tímto důvodem jsem se setkal u všech rodin jako s hlavní motivací k návratu do Vietnamu. Jako zajímavosti z okruhu V-E modelu bych rád uvedl například křesťanské vyznání matky a dcery z rodiny č. 1. Jedná se o netradiční případ. *"Mamka byla z křesťanské rodiny a otec je z buddhistický rodiny, ale.. Mamka byla nejmladší, kdežto táta byl z rodiny nejstarší. (...) Nese zodpovědnost za celou rodinu. (...) Táta musel slíbit, že ji (matku) nechá křesťankou a slíbil i, že já budu křesťanka." (...) Ono to bylo ještě složitější. Táta musel slíbit mamky babičce na smrtelné posteli, že jejich dítě ať syn nebo dcera bude taky křesťan. To ještě nevěděli, že budou mít dceru"* Už tento pohled rodiny značí, že rodina nespadá mezi buddhismus, který ve Vietnamu převažuje. Dále pak respondentka D mluví o tom, jak vnímali nedělní návštěvy kostela ostatní Češi, když viděli Vietnamce v kostele. *"Bylo to dobré zjistit, že když vás ostatní vidí, že chodíte do kostela, změní váš názor. Připadalo mi jako že si řekli, že ty Vietnamci jsou taky normální lidi, jako my."* Rodina, respektive vyznání rodiny mělo vliv na identifikaci se skupinou křesťanů a tím i na pocit přináležení z V-E modelu.

Otázka morálky je u rodiny č. 1 velice zajímavá, protože rodina vyznává křesťanství a v komunitě věřících mohou praktikovat víru. Jako Buddhisté by byli odděleni od českých věřících. Další kategorie nepřinesly zajímavé poznatky a co se týče otázky migračního rozhodování, ukázalo se, že na rozhodování o návratu má vliv výhradně pocit přináležení, konkrétně požadavek žít blízko rodiny.

V rodině č. 1 se nejprve matka plánovala vrátit za rodinou hned v roce 1991. Nakonec zůstala celá rodina až dodnes v Čechách.

"Měla plán, že se vrátí, takže si pořád brala přesčasy, měli i dvě směny za sebou, pak se vyspali a pak znova dvě směny. Posílala i český sklo, a jednou ročně posílala balíky své rodině a tátově rodině. Byli pořád v tom Vrchlábí, někdy se chtěli někam podívat a Jezdili do Špindlerova Mlýnu třeba. Z její fabriky ve Vietnamu jich bylo jen velice málo, po roce zůstali jen tři. Ostatní se vrátili do Vietnamu."

V rodině č. 1 se nejvíce chce vrátit otec, který s dcerou přišel za matkou. Matka, která přišla před revolucí, je smířená s tím, že se do Vietnamu nevrátí, a je v Čechách výrazně spokojenější. Snaha adaptovat se ale paradoxně nejprve projevovala u otce.

"Oni nejdřív v tom 88 říkali, že to bude jen na rok. To rozhodování jim nezávidím. Dvouletý dítě opustit, nevíš na jak dlouho. Říkali mamce, že to bude jen na rok a pak se to prodlouží. (...) Pořád ve Vrchlábí, a podařilo se jí udělat takovou pozvánku za účelem sdružení rodiny. Tak jsme s tátou přijeli. Původní plán byl, že bychom emigrovali do Německa. Ale potom co to konzultovala s tátou a ten nesouhlasil, tak jsme zůstali v Čechách. (...) Ona už jazyk uměla a táta není jazykově nadaný. Bylo na ní břemeno, že tu byla sama a teď by se zase musela naučit německy a táta by se nenaučil, to on věděl, tak by to bylo všechno jen na mamce."

Otec určitým způsobem přijímá roli živitele, ale překážkou je jeho jazyková nevybavenost a neznalost prostředí. Tu postupem času doplnil, ale necítí k Česku takové pouto jako jeho žena. Chtěl by se vrátit do Vietnamu také kvůli svému postavení a nárokům rodiny. K otázce reemigrace dále na západ se rodina staví negativně. Nejsou na to jazykově vybaveni, a navíc ani nečekají, že by tam byla situace lepší než u nás.

Rodina č. 2 se z Německa přestěhovala do Čech a toto rozhodnutí lze také vnímat jako specifikum předrevolučních migrantů. Nastala velice výjimečná situace, protože roku 1989 docházelo v Německu k vyplácení Vietnamců a k jejich odchodu. Z reemigrace do Německa se rodina po krátké době vrátila zpět do Čech, a návrat do Německa už nikdy neplánuje.

"Otevřel se trh a bylo kolem nás spoustu Vietnamců, kteří začali prodávat různé věci. Lidi kupovali všechno, chtěli něco vlastnit po nedostatku. Začínali jsme na kovových stáncích."

Toto zjištění naznačuje, že pouto, které si Vietnamci k Čechám vytvořili je specifické a díky způsobu příchodu může ovlivňovat migrační tendence těchto jedinců a potažmo i

celých rodin až dodnes. Rodina se pak již nikdy nechtěla vrátit do Německa a ani jeden z předrevolučních migrantů neuvažuje o reemigraci do jiné země. Ani jeden z rodičů neví, kde by ideálně chtěli žít, ale ani neplánují návrat do Vietnamu, po tom, co jejich děti vyrostou. Do Česka se vrátili, protože měli zkušenost s místními, a byli jazykově vybavení lépe než v Německu. Navíc se zde dalo lépe podnikat.

V rodině č. 3 se chce vrátit matka, která není politicky angažovaná jako její manžel, a chtěla by se ve Vietnamu starat o své rodiče. Překážkou je pro ni práce jejího muže a život dcery, která ještě studuje a matka jí chce být nablízku.

Někdy u respondentů docházelo i k explicitnímu vyjádření odlišnosti od porevolučních migrantů:

"Určitě vidím, na rodičích, že hraje roli, že přišli před revolucí. Víc se chtěli přizpůsobit, nikdo, kdo by jim pomohl tu nebyl a tak měli zájem se učit, jak se tu žije. Pak jsme totiž pronajímali byt známým, někdy asi ještě v 90. letech, a ty nevěděli jak se tady chovat a ani jim moc nešlo začlenit se. Byli takoví.. no necivilizovaný by asi lidi řekli. To se našim dařilo mnohem líp. (...) Pak byl takovej boom příchodů dělníků v roce 2007, 2008 tak táta začal tlumočit. To bylo zajímavý pro něj, rád takhle pomohl. Už teďka ale zapoměli trochu mluvit česky, hlavně mamka. Doma mluví jenom vietnamsky, táta čte třeba český noviny, to jo. Ale jinak..."

Z tohoto úryvku vyvozují, že rodičům jde úspěšně se začlenit do společnosti, ale přesto po roce 2010 upadá jejich zájem o Česko a tíhnou myšlenkami zpět k Vietnamu.

Žádný z dotazovaných předrevolučních starousedlíků však neuvažuje o reemigraci dále na západ. V Čechách jsou na život zvyklí a pracovní příležitosti v zahraničí nevidí jako důvod k migraci. V těchto názorech se výrazně liší od ostatních Vietnamců první generace. Všechny předrevoluční rodiny volí nakonec setrvání v Čechách. Přesto, že by se ze čtyř předrevolučních členů rodiny rádi vrátili všichni, jsou to právě oni, kteří zastávají názor, že setrvání v ČR je vhodnější než návrat. Tuto tendenci pozorují u všech třech předrevolučních rodin. Tyto závěry nelze vnímat jako definitivní, jde spíše o návrh vnímat starousedlíky jako specifickou skupinu, která se liší od ostatních Viêt xú.

V dokumentech, které jsem analyzoval, pozorují, že absence sociálních sítí navrátilců nejsou dostatečně motivující k návratu. Existují zejména navrátilci předrevoluční, které lze považovat za odlišné od navrátilců, kteří se vrací po roce 2000.

Změna pracovních příležitostí jako je možnost tlumočení a práce ve službách (pro nové dospělé pracovní migranty) pak motivuje k setrvání ještě více.

6.2. PŘEKÁŽKY NÁVRATU DO VIETNAMU

"Někteří postmodernisti se shodují, že návrat migrantů do "původního" je nemožný, protože ono "původní" je už vždy někde jinde, než je myšleno, že je v tuto chvíli. To, co se ukázalo být zneklidňující pro migranty, kteří se vrátili, je to, že se vlastně nemůžou vrátit do toho „domova“, a to jak z důvodu změny sebe samých nebo skupinové změny, tak také kvůli svým novým vztahům k domovu a svým způsobům vytváření významů."

[Hasíková 2008: 43]

Přes překážky návratu se některé rodiny smířily s tím, že se nejspíš do Vietnamu nikdy nevrátí. Zejména Rodina č. 1 je toho příkladem.

"My jsme nikdy nebyli ekonomicky vysoko. Tržby vyjdou akorát na živobytí. Už nejde o to zbohatnout ale přežít na stáří. Otec má živnost'ák, platí zdravotko a sociální a mamka je bez zdanitelných příjmů a platí jen zdravotko, takže nemá důchodový zajištění, nic. Oběma jsem minlý rok začala střídat penzijní připojištění na důchod."

Z úryvku je patrné, že dcera je iniciátor snahy finančně zabezpečit rodiče. Můžeme vnímat pomoc a zároveň určitý tlak na rodiče, a sice že toto investování do budoucnosti způsobí, že se ani ke stáří rodiče do Vietnamu nevrátí. Podle Rákoczyové a Trboly se na dlouhodobý či trvalý pobyt v ČR podílí zejména děti a školní docházka, koupě vlastního bydlení nebo investice do podnikání [Rákoczyová, Trbola 2009: 56]. K těmto aspektům u kategorie starousedlíků přidávám i investici k finančnímu zajištění na stáří.

Jako překážka návratu se jeví i ztráta majetku *"...nemají tam žádný majetek. Strejda zůstal ve Vietnamu v baráku (rodinném) a chtěl nás za to vyplatit. To byla příležitost přijít většímu obnosu a třeba to investovat. On (táta) ale nechal podíl své sestře, která se potřebovala postarat o své rodiče."*

Pro srovnání respondent H uvádí, že nikdy neměli problémy s finanční stránkou: *"Táta pracuje už tak od roku 2008, když přišla ta krize, tak jel do Holandska za známýma pracovat. Mamka ta bydlela v Liberci sama, a když jsem pak šel studovat do Prahy, viděli jsme se už jen o víkendech."*

Opět pozorujeme tendenci držet rodinu pohromadě. Tentokrát ale výjimečně

nastává situace, kdy se členové rozhodli migrovat na západ. Celá situace pak vyústila později roku 2013, kdy se otec přestěhoval do Německa. *"No a teď se mamka přestěhovala za tátou do Německa. Byla v Liberci úplně sama a já jsem za ní jezdil, ale není to ono."*

Rodina č. 3 se potýká s problémem ideologické povahy.

"Táta říká, že situace se nezlepší a do Vietnamu se už nechce vrátit. Rád by, ale vidí, že by bylo nemožné svobodně informovat o tom, co se děje. Navíc se snaží rozšířit povědomí o tom, co se ve Vietnamu děje i českou veřejnost. Lidi se musí o problémech dozvědět, aby je mohly řešit."

Samotné sdružení Van Lang, ve kterém otec působí, svou činnost popisuje takto:

"Občanské sdružení Van Lang organizuje setkání a diskuzi o lidských právech ve Vietnamu s touto skupinou aktivistů hlavně pro vietnamskou komunitu v ČR. Očekáváme, že ta diskuze přispěje k většímu porozumění o silícím hnutí za občanskou společnost ve Vietnamu, jejich směřování, vývoji i překážkách ve specifických podmínkách ve Vietnamu."

[Sdružení Van Lang]

Jde o ideologicky zaměřené sdružení, které působí výhradně mimo území Vietnamu a představuje opozici k současné politice VSR. Matka stále projevuje snahu vrátit se za rodinou. Podle slov respondentky M ji rodina přesvědčuje, aby nikam nejezdila. Můžeme pozorovat, že prostorová vzdálenost od rodiny je vnímaná jako problém. V následujícím úryvku rozhovoru můžeme vidět řešení v rámci rodiny:

"Mamka říkala, že je tady v pohodě, ale ráda by se vrátila, kvůli těm rodičům, ale táta chce zůstat. (...) Nedávno dokonce řekla, (někdy tak před půl rokem pozn. autora) že se vrátí do Vietnamu a že my zůstaneme tady. I takhle už teď uvažuje, ale hned jsme to zamítli. Je to ekonomicky nevýhodné, cestovat do Vietnamu a zpět, a vlastně jsme se všichni nakonec shodli, že nechceme žít takhle odděleně. Všichni jsme zvyklí na život tady v Praze. Třeba i všichni moji ostatní kamarádi Vietnamci mají rodiče mimo Prahu a třeba studují v Praze, oni nemají možnost jít do Prahy, v tom máme štěstí. "

Rodina č. 3 se dokonce v 90. letech snažila o návrat, ovšem neúspěšně.

"V 90. letech se snažili vrátit se zpět do Vietnamu, chtěli, abych se tam narodila. Nedovolili jim vrátit se zpět, obzvlášť když se vědělo, že tu vydávají časopis, takovýhle, politický. A protože se nemohli dostat zpátky, tak kvůli tomu požádali o české občanství. To nakonec dostali a já jsem se teda narodila s českým občanstvím."

Dnes se již vrátit mohou, ale nastalo nechtějí. U otce v rodině došlo k rozhodnutí, že jeho politická aktivita je jeho posláním a rodina nakonec drží s ním a tak již upouští od představy, že se do Vietnamu někdy vrátí.

V extrémním přirovnání by bylo možné nalézt problémy s návratem, jaké lze pozorovat u nucené migrace, tedy nemožnost návratu. Výzkumy v Turecku jako například "I miss my village! Forced Kurdish Migrants in Istanbul and their Representation in Associations" [Çelik 2005] nebo práce "Poverty Alleviation, Conflict and Power in Poor Displaced Households: A Study of the Views of Women in Diyarbakır" [Şen 2005] pak mohou být vnímány jako analogie problémů s návratem u ekonomicky slabých rodin. Kulturní specifika se výrazně liší, ale dají se pozorovat i podobnosti, zejména vliv rodiny. Někteří akademici spojují nucenou migraci s migrací pracovní. U pracovních migrantů se pak setkáváme právě s tímto fenoménem třeba i u filipínských au-pair pracovnic, které plánují návrat, ale postupně se usídlují i s rodinami v USA [Bezmez 2013]. Toto srovnání by se dalo vztáhnout k případu rodiny č. 1., jedná se ale o případ výrazně mírnější povahy, jelikož migrace nebyla nucená.

Překážky pro návrat do Vietnamu, které jsem v práci identifikoval, se dají rozdělit do třech kategorií. Jako nejdůležitější se jeví (1) rodinné vlivy. Rodina, především pak děti jsou svým životem ukotvené v ČR a ještě nejsou samostatné. Dalším zásadním vlivem je postoj partnera, který mnohdy zastává odlišné stanovisko a do Vietnamu se nechce stěhovat. Neochota se pojí s finančními aspekty, které vnímám jako (2) překážky ekonomické. U ekonomických překážek je nejdůležitější ekonomické zajištění rodiny na stáří. Absence sociálního zabezpečení ve formě důchodů má na předrevoluční starousedlíky také vliv, protože jsou to jejich děti, které se o ně budou ve stáří starat. Třetí kategorii bych označil jako (3) překážky politické, kam spadají procesy 90. let, kdy vietnamská vláda cíleně zamezovala návratu skupinám "protirežimních" lidí. Ti se snaží o zlepšení lidských práv ve Vietnamu a kvůli tomu se do Vietnamu neplánují vrátit. Aktuálně jsou ještě více motivováni pro snahu změnit situaci ve Vietnamu a toho se domnívají že moho docílit pouze v zahraničí.

6.3. ODLIŠNOSTI PŘEDREVOLUČNÍCH MIGRANTŮ OD PRVNÍ GENERACE

S postupem věku a postupným ekonomickým a společenským rozvojem Vietnamu mění první generace svá rozhodnutí setrvat v Čechách. Jedna čtvrtina respondentů uvedla, že by se chtěla do Vietnamu vrátit, ale celá polovina uvedla, že by chtěli reemigrovat dál na západ, zejména do Německa, Francie, Kanady či USA. V životě v ČR jim brání platové ohodnocení, rasismus a absence principu zásluhovosti. O západních zemích se domnívají, že jejich společnosti jsou založené multikulturněji a život je tam poklidnější [Freidingerová 2014: 206]. Tyto názory jsou charakteristické jako idealizace západu.

U rodin starousedlíků jsem se však setkal s neochotou migrovat dále na západ. Všichni předrevoluční migranti jeví pouze snahu vrátit se do Vietnamu. Toto rozpoložení sledávám v přibývajícím věku starousedlíků a také v míře adaptace na český způsob života. Srovnávací rodina starousedlíků příchozí začátkem 90. let potvrzuje tendenci porevolučních starousedlíků migrovat dále na západ. Realizované rozhovory tedy naznačují, že migrační tendence Việt xú, kteří přišli před revolucí, se může lišit od porevolučních příchozích, kteří se navíc také dají označit za starousedlíky. Dlouhodobá zkušenost se životem v ČR způsobila nezájem o reemigraci ale také obtíže s návratem do Vietnamu. Další výzkumy migrace vietnamského etnika by se mohly zaměřit na migrační tendence starousedlíků, kteří tvoří specifickou skupinu Việt xú první generace.

Závěr

V této práci jsem nejprve přiblížil historii vietnamské migrace do Čech. Zachytil jsem zásadní proměnu povahy migrace do Československa před rokem 1989 v návaznosti na porevoluční příchod, která spočívá v proměně institucionální povahy migrace v migraci v rámci rodinných sociálních sítí. Rozdílná povaha migrace má vliv na integraci a adaptaci Vietnamců, zejména na jazykovou vybavenost a určitý pocit pozitivnějšího přijetí života v ČR. Vietnamci, kteří přišli před rokem 1989, byli na život v ČR lépe připraveni, než pozdější migranti, kteří si k Česku nevytvořili tak silné pouto.

Pomocí rozhovorů s rodinami předrevolučních starousedlíků jsem hledal motivace pro návrat do Vietnamu a případné překážky. Dalším zaměřením práce pak bylo analyzovat rozdílnost skupiny starousedlíků ve vztahu k migračním tendencím Vietnamců první generace. Poukázal jsem na rozdílnou povahu této skupiny, která nemá tendenci směřovat dále na západ, povaha jejich re-migrace tedy směřuje pouze k návratu do vlasti. Tomuto návratu však brání rodina, která je zásadní překážkou migrace. Rodina rozhoduje různorodými strategiemi o tom, zda se jedinec navrátí do Vietnamu nebo ne. Návrat se jeví v současné době pro předrevoluční starousedlíky jako velice nepravděpodobný.

Řešení dilematu návratu probíhá v dialogu mezi členy rodiny. Povaha migrace by podle realizovaných rozhovorů s respondenty spočívala v přestěhování celé rodiny a kvůli rozdílným postojům každého člena dochází k jednání o návratu. Prostorové odloučení se jeví jako problém. U jednotlivých případů jsem jako výsledek tohoto jednání našel rozhodnutí setrvat v ČR. Přesto předrevoluční migranti neopustili myšlenku navrátit se do Vietnamu. U třech rodin jsem pozoroval nespokojenost se situací, jak a kdy navštěvují rodinu a udržují kontakt s příbuznými ve Vietnamu. Sami respondenti považují toto řešení za nejlepší, ke kterému mohou jako rodina dospět. Starousedlíci jsou již mezi Vietnamci vnímání odlišně, nastává problém návratu do domova, který opustili. Lidé ve Vietnamu je vnímají jinak, než jak je vnímali předtím, než Vietnam opustili. Dochází k neustálému odkládání návratu do vlasti, ale rodiče většinou stále žijí s představou, že se jednoho dne vrátí. Hodně jich sní o návratu, ale zároveň si uvědomují, že nebude tak růžový, jak se v jejich snu jeví. Mnohé rodiny si to již uvědomují a někteří upouštějí od představy návratu do Vietnamu. Sociální vazby, které si v emigraci vytvořili, je u nás poutají a nemusí jít

vyloženě jen o potřeby potomků, kteří si na život v Čechách již zvykli. Jejich postavení mezi českými Vietnamci, jako je znalost české legislativy a českého jazyka, mnohým poskytuje pozici, která je pro ně samotné cennější a poskytuje jim prestižnější postavení, než by tomu bylo doma, a to také přispívá k rozhodnutí zůstat v ČR.

Na začátku práce jsem si položil výzkumnou otázku, jaké jsou překážky návratu starousedlíků do Vietnamu. Identifikoval jsem tři hlavní typy překážek návratu do Vietnamu. Prvním vliv rodiny, druhým ekonomické překážky a třetím je politický vliv. Nejdůležitější překážkou pro starousedlíky jako jednotlivce je rodina, která s nimi v ČR žije. Ta má na návrat do Vietnamu největší vliv. Ve všech případech jsem se setkal s rodinami, které neplánují realizovat návrat, pouze o něm jednotliví členové uvažují. Ekonomické překážky jsou dané příležitostmi k podnikání, které jsou v ČR lepší než ve Vietnamu, dále se však objevuje například sociální zabezpečení na stáří. Absence sociálního zabezpečení ve formě důchodů ve Vietnamu má na rozhodnutí setrvat značný vliv. Třetím typem jsou politické důvody, které dříve zamezili návratu "protirežimních" Vietnamců a nyní tvoří ideologickou překážku návratu do Vietnamu.

V otázce zda je rozdíl mezi předrevolučními a porevolučními migranty, co se týče migračních preferencí, nemohu vyslovit jednoznačný závěr. Realizované rozhovory však naznačují, že mezi starousedlíky rozdíl je. V práci jsem otevřel prostor pro další výzkum, který by se zaměřil na předrevoluční starousedlíky. U srovnávací rodiny, která přišla začátkem 90. let, jsem se totiž setkal s rozhodnutím migrovat dále na západ. Závěry této práce je třeba vnímat jako snahu o rozšíření pole výzkumu migračních tendencí Vietnamců v Čechách, o otevření užšího, specifitějšího zájmu o životy starousedlíků a jejich aktuální migrační tendence.

Abecední seznam použité literatury

- Brouček, S. 2003. *Aktuální problémy adaptace vietnamského etnika v ČR*. EÚ AV ČR, Praha. [online] [cit. 2015-01-20]. Dostupné na:
http://www.cizinci.cz/files/clanky/170/vietnamska_etnika.pdf
- Brouček, S. 2005. *Historie imigrace z Vietnamu do českých zemí* [online] Klub Hanoi [cit.2013-11-10]. Dostupné na:
<http://www.klubhanoi.cz/view.php?cisloclanku=2005040901>
- Burke, Peter. 1989. History as Social Memory, in Butler, T. (ed.) *History, Culture and the Mind*. New York. Basil Blackwell.
- Bezmez, D. 2013. Migration and Family, *City and Gender*. Turecko [přednáškový kurs na KOÇ University, konaný 20.10.2013]
- Çelik, A. B. 2005. "I miss my village!' Forced Kurdish Migrants in Istanbul and their Representation in Associations", *New Perspectives on Turkey*, 32: 137-165.
- ČSÚ. Sčítání lidu, domů a bytů 2011 v grafech, mapách a tabulkách. Statistika a my. ČSÚ. [cit.2013-06-03]. Dostupné na:
[http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/7D002A5815/\\$File/18041201.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/7D002A5815/$File/18041201.pdf)
- ČSVŠ. 2008. *Navýšení stipendií pro studium v zahraničí a pro cizince*. Praha: CSVŠ. [online] [cit.2013-09-10]. Dostupné na:
http://www.csvs.cz/projekty/2008_gaudeamus/06_zahranici/05_navyseni.pdf
- De Jong, G.F., Fawcet, J.T. 1981. *Motivations for migration: An assesment and value expectancy research model*. In De Jong, G.F *Migration Decision Making*. Pergamon Press, New York s.13-58
- Freidingerová,T. 2014. *Vietnamci v Česku a ve světě*. Praha: Nakladatelství SLON
- Hasíková, E. 2008. *Kde domov můj? Studie konstrukce reality domova migrantů*. Brno: Masarykova univerzita v Brně
- Henig, D. 2007. Migrace. AntropoWEBZIN [online] [cit.2013-09-10].
<http://antropologie.zcu.cz/migrace>

- Isifa 2009. *Vietnamští podnikatelé jdou z tržnic do čela firem*. [online] [cit.2015-02-03]. Dostupné na: http://euro.e15.cz/profit/vietnamsti-podnikatele-jdou-z-trznic-do-cela-firem-893924#utm_medium=selfpromo&utm_source=e15&utm_campaign=copylink
- MZV. Jelínek, P., Květa Dessieová, Martin Náprstek. 2004. Analýza poskytování vládních stipendií ke studiu na veřejných vysokých školách občanům z rozvojových a jiných potřebných zemí. Praha: Ústav mezinárodních vztahů [online]. [cit. 2013-06-03]. Dostupné na adrese: http://www.mzv.cz/file/397200/Analyza_poskytovani_stipendii___zkracena_verze.pdf
- Kocourek, J. 2006. *Stručný historický přehled o česko-vietnamských vztazích a působení Vietnamců v ČR*. Vzdělávání k toleranci v multikulturním prostředí střední Evropy. Praha: Tisk B-print. (Člověk a jeho práva, svazek 21). s. 91 - 99.
- Kušniráková, T., Plačková, A., Tran Vu Van Anh. 2013. Vnitřní diference Vietnamců pro potřeby analýzy segregace cizinců z Vnitřní diference Vietnamců pro potřeby analýzy segregace cizinců z třetích zemí. [online]. [cit. 2015-02-03]. Dostupné na adrese: http://www.migraceonline.cz/doc/Vnitri_diference.pdf
- Maslow, A. 1943. "A theory of human motivation". *Psychological review*. s.370-396
- Matějová, V. 1988. Podmínky pobytu vietnamských pracujících v ČSSR. Zpravodaj koordinované sítě vědeckých informací. Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV s.1-10.
- Mills, CH.W. 2008. Sociologická imaginace. Praha: SLON
- Ricoeur, Paul. 2000. Křehká identita. Třebenice: Mlým.
- Rákoczyová, Miroslava, Robert Trbola (eds.) 2009. Sociální integrace přistěhovalců v České republice. Praha: SLON.
- Sdružení Van Lang. Diskuze o lidských právech ve Vietnamu v Praze.[online] [cit.2015-02-03]. Dostupné na: <http://cz.vanlang.eu/cz/News.aspx?type=0&id=49>
- Secká, M. 1987. Vietnamci pracující ve středočeské Frutě. *Český lid*, 74.č.4. s.203-209.
- Şen, L. 2005. "Poverty Alleviation, Conflict and Power in Poor Displaced Households: A Study of the Views of Women in Diyarbakır", *New Perspectives on Turkey*, 32: 113-137

Stark, O., Bloom, D.E. 1985. "The new economics of labor migration". *The American Economic Review*. 75, č.2, s.173-178

Strauss, A., Corbinová, C. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Nakladatelství Albert.

Svoboda, M. 2012. Biografická metoda v antropologii. CAAT. katedra antropologických a historických věd FF ZČU. [cit.2015-02-03]. Dostupné na:
http://www.antropologie.org/sites/default/files/publikace/downloads/147_147_michal_svo_boda_biograficka_metoda_v_antropologii.pdf

Ženka, J., Kofroň, J. 2012. *Metodologie výzkumu v sociální geografii - Případové studie*. Ostrava: Ostravská univerzita

Dokumentární filmy:

Jančárek, P. 2004. *Cizinci u nás: Vietnamci* [online filmový dokument] [cit. 2014-11-12]
Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1141180245-cizinci-u-nas/20356226247-vietnamci/>

Ryšavý, M. 2006. *Kdo mě naučí půl znaku*. [online filmový dokument] [cit. 2014-10-10]
Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10123607189-kdo-me-nauci-pul-znaku/20738253740>